

Suomen suurimpien yhtiöiden käyttämät väärinkäytösten raportointijärjestelmät

1. Tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät

Pro gradu-tutkielmassaan opiskelija Kati Lahtinen tutkii Suomen suurimpien yhtiöiden käyttämiä väärinkäytösten raportointiin tarkoitettuja järjestelmiä.¹ Tutkimus keskittyy kahteen tutkimuskysymykseen: (i) käyttävätkö yhtiöt tällaisia järjestelmiä ja (ii) mitkä ovat ne tekijät, jotka myötävaikuttavat järjestelmien / kanavien käyttöön ottamiseen.

Tutkimuksessaan Lahtinen analysoi yritysten raportteja ja verkkosivuja. Analyysi perustuu myös 16 henkilö-, puhelin- ja sähköpostihaastatteluun yritysten edustajien kanssa.

Analysoidut yhtiöt (20 kpl) on valittu liikevaihdon perusteella. Tutkimukseen sisällytetyt yhtiöt ovat Nokia, Neste Oil, SOK, Stora Enso, UPM-Kymmene, Kesko, Metso, Fortum, OP-Pohjola Group, Sampo Group, Metsä Group, Kone, Outokumpu, St1 Group, YIT, Nordea Bank Finland, Tamro, Wärtsilä, Varma, Ilmarinen ja Nordea Henkivakuutus Suomi.

Alla olevassa käydään läpi pro gradu-tutkielman tuloksia sekä joitakin muita yhtiöiden ilmiantojärjestelmiin liittyviä keskeisiä asiakirjoja.

2. Pro gradu-tutkielman tulokset

A. Väärinkäytösten raportointiin tarkoitettujen järjestelmien yleisyys ja käyttö suomalaisyhtiöissä

17 analysoidussa yrityksessä on käytössään väärinkäytösten raportointiin tarkoitettuja järjestelmiä. Näistä 12 yritystä mahdollistaa nimettömän raportoinnin. Nimettömiä ilmoituksia pystyy näissä yhtiöissä tekemään postitse, sähköpostitse, faksilla, puhelimitse tai sähköisen järjestelmän kautta. Yhtiöt mahdollistavat nimettömän raportoinnin koska ne tiedostavat, että työntekijät usein karttavat ilmoittamista mutta myös siksi, että ne kokevat, että tällainen käytäntö on hyväksi yhtiön maineelle.

Viidessä yhtiössä joissa vain mahdollistetaan nimellistä ilmoittamista, väärinkäytöksistä ilmoitetaan esimiehelle, sisäiselle tarkastajalle, yhtiön juristille tai johdon edustajalle. Näiden yhtiöiden edustajat ovat tutkimuksen mukaan sitä mieltä, ettei nimetön ilmoittaminen toisi mitään lisäarvoa. Yksi edustaja korosti myös, että nimetön raportointi sopii paremmin esim. USA:n kontekstiin.

¹ Lahtinen, K. (2013). Whistle Blowing Schemes in 20 Biggest Finnish Companies. Master's Thesis. Aalto University, School of Business.

B. Järjestelmien käyttöön ottamiseen vaikuttaneet tekijät

(i) Lainsäädäntö

Suomessa ei ole sellaista lainsäädäntöä, joka pakottaisi yhtiön ottamaan käyttöön väärinkäytösten raportointiin tarkoitettuja järjestelmiä. Moni tutkimuksessa mukana olleista yhtiöistä toimii kuitenkin myös sellaisissa maissa, joilla on ilmiantoon ja ilmoituskanaviin liittyvää lainsäädäntöä /sääntöjä kuten Sarbanes-Oxley-laki, Ison-Britannian lahjonnanvastainen laki ja EU:n tietoturvasäännöt.

Sarbanes-Oxley-laki

Sarbanes-Oxley (SOx)-laki sääntelee niiden yhtiöiden toimintaa, jotka vaikuttavat Yhdysvalloissa. SOx on Yhdysvaltain liittovaltion laki, joka asettaa määräyksiä kaikkien Yhdysvalloissa pörssinoteerattujen yritysten hallinnosta ja johtamisesta sekä tilintarkastusyhtiöiden toiminnasta. Sarbanes-Oxley-lailla ”pyritään varmistamaan, että julkisesti noteerattujen yhtiöiden työntekijöitä, jotka esittävät todisteita petoksista, suojataan kostotoimenpiteiltä, joita heihin saatettaisiin kohdistaa ilmoitusjärjestelmään turvautumisen vuoksi”². SOx-laki edellyttää tämän lisäksi, että yhtiöt perustavat järjestelmiä, joiden kautta työntekijät voivat raportoida epäkohdista sekä nimettömänä että omalla nimellään.³ Nokia on ainut tutkimuksessa mukana ollut yhtiö, jota on noteerattu Yhdysvaltain pörssissä ja jota laki siis koskee.

Ison-Britannian lahjonnanvastainen laki

Ison-Britannian lahjonnanvastainen laki (*Anti-Bribery Act*) sääntelee maassa toimivien suomalaisyhtiöiden toimintaa. Laki suosittelee ilmiantojärjestelmien käyttöönottoa.⁴ Yksitoista tutkimuksessa mukana ollutta yhtiötä ilmoittivat, että noudattavat lakia.

EU:n tietoturvasäännöt

Niiden suomalaisyhtiöiden, jotka ovat ottaneet käyttöön ilmiantojärjestelmiä, tulee myös noudattaa EU:n tietoturvasääntöjä, sillä näissä järjestelmissä käsitellään useimmiten henkilötietoja. EU:n tietoturva-asioita käsittelevä työryhmä (*Data Protection Working Party*) suosittelee kuitenkin, etteivät yhtiöt tarjoasi mahdollisuuden nimettömään raportointiin: *“As far as data protection rules are concerned, anonymous reports raise a specific problem with regard to the essential requirement that personal data should only be collected fairly. As a rule, the Working Party considers that only identified reports should be communicated through whistleblowing schemes in order to satisfy this requirement”*.⁵ Suomalainen tietosuojavaltuutettu selittää asian näin: *”Rekisterinpidon ja*

² Tietosuojavaltuutetun toimisto (2010). Työelämän tietosuoja ns. whistleblowing ilmiantojärjestelmissä. http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaltuutettu/tietosuojavaltuutetuntoimisto/opaat/jTyJfBrIZ/Tyoelaman_tietosuoja_ns._whistleblowing_ilmiantojarjestelmissa.pdf

³ National whistleblowing centre (2012). Sarbanes-Oxley Act: Legal Protection for Corporate Whistleblowers. http://www.whistleblowers.org/index.php?option=com_content&task=view&id=27

⁴ Ministry of Justice (2010). The Anti-Bribery Act. Guidance... <http://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>

⁵ Data Protection Working Party (2006). Opinion 1/2006 on the application of EU data protection rules to internal whistleblowing schemes in the fields of accounting, internal accounting controls, auditing matters, fight against bribery, banking and financial crime. http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2006/wp117_en.pdf

henkilötietojen käsittelyn perusperiaatteisiin kuuluu [...] määritellä etukäteen tietolähteet. Rekisteröidyllä on oikeus tietää ne tietolähteet, mistä henkilötiedot on kerätty. Näin ollen ilmoituksen kohteella (työntekijällä) on oikeus saada tietää ilmoituksen tehnyt tietolähde, ellei tätä oikeutta laissa erikseen rajoiteta. Rekisteröidylle tulee antaa ymmärrettävässä muodossa tieto siitä, mistä tai keneltä häntä koskeva tieto on peräisin henkilötietolain avoimuusperiaatteen mukaisesti.”⁶

EU:n tietoturvasäännöt ovat siis ristiriidassa SOx-lain kanssa siinä, että SOx edellyttää, että yhtiöt tarjoaisivat mahdollisuuden nimettömään raportointiin. Lahtisen mukaan SOx-lailla on kuitenkin enemmän painoarvoa kuin EU:n tietoturvasäännöillä ottaen huomioon, ettei EU ole antanut kuin suosituksia ilmoituskanavien perustamisesta.⁷

(ii) Sidosryhmien odotukset ja toimintaympäristön luomat paineet

Moni Lahtisen tutkimuksessa mukana ollut yhtiö oli perustanut väärinkäytösten raportointiin tarkoitetun järjestelmän sen vuoksi, että muilla yhtiöillä on ilmiantojärjestelmä eivätkä ne halunneet erottua joukosta. Lisäksi nämä yhtiöt kokivat, että järjestelmän käyttöön ottaminen (tai eettisten sääntöjen laatiminen) lisäisi heidän uskottavuuttaan.

(iii) Kulttuurisidonnaiset tekijät

Haastateltavista jotkut korostivat, että nimetön ilmoittaminen on ristiriidassa maan tavan kanssa, sillä Suomessa vallitsee luottamuksen, uskottavuuden ja avoimuuden kulttuuri. Kun ongelmia ilmenee, niihin tulisi yhden vastaajan mukaan pystyä puuttumaan ilman ilmiäntoa ja ilmiantojärjestelmiä.

.....

⁶ Tietosuojavaltuutetun toimisto (2010). Työelämän tietosuoja ns. whistleblowing ilmiantojärjestelmissä. http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaltuutettu/tietosuojavaltuutetuntoimisto/oppaat/jTyJfBrIZ/Tyoelaman_tietosuoja_ns._whistleblowing_ilmiantojarjestelmissa.pdf

⁷ Lahtinen, K. (2013). Whistle Blowing Schemes in 20 Biggest Finnish Companies. Master's Thesis. Aalto University, School of Business.